

|| І.Ф. КОВАЛЬОВА

|| **Гідне поповнення авторитетної книжкової серії**

Рец. на кн.: *Калиновский В.В. «Древностей – и замечательных, и интересных, и красивых – непечатый уголок»: церковное кримведение (1837–1920) / В.В. Калиновский : под ред. и вступ. ст. А.А. Непомнящего ; Нац. акад. наук Украины, Укр. об-во охраны памятн. истории и культуры, Центр памятниковедения. – К. ; Симферополь : Антиква, 2012. – 340 с. ; ил. – (Серия «Бибобиблиография кримведения» ; вып. 18).*

Серія «Біобібліографія кримведенства», що видається з 2004 р. за незмінною редакцією проф. Андрія Анатолійовича Непомнящого, привчила навіть найвимогливіших і критично налаштованих читачів до високого рівня досліджень, що виходять під її грифом. Не є винятком і нове поповнення цього книжкового ряду – праця кандидата історичних наук Володимира Каліновського «Древностей – и замечательных, и интересных, и красивых – непечатый уголок»: церковное кримведение (1837–1920)» (К., 2012). Уперше головними героями «Біобібліографії кримведенства» стали не професійні вчені, не мандрівники, не державні службовці, а духовні особи. Автор відкриває своєрідну terra incognita, висвітлюючи такий маловідомий аспект діяльності православного духовенства як участь в охороні культурної спадщини Криму дорадянського часу. Тема, що довгий час замовчувалася, нарешті знайшла вдячного дослідника.

Херсоно-Таврійська й Таврійська єпархії стали місцем служіння багатьох видатних церковних діячів, таких як Інокентій (Борисов), Гурій (Карпов), Веніамін (Федченков) й інших. Молодий учений доповнює наше уявлення про них, наводячи нові відомості про їхню участь у збереженні християнських старожитностей Кримського півострову. Якщо раніше згадки про подібну діяльність духовенства обмежувалися відомостями про амбіційний проект архієпископа Інокентія «Російський Афон», то В. Каліновський пропонує цілу низку цікавих і невідомих широким дослідницьким колам сюжетів. Це й археологічні роботи, що здійснювалися монастирями й окремими священиками; і змістовні труди, що склалися духовенством і містили детальні описи кримських пам'яток, і участь духовних осіб у провідних наукових організаціях Півдня України, і створення Церковного історико-археологічного товариства Таврійської єпархії. Користуючись метафорою, можна сказати, що автор монографії з фактів-шматочків кольорового скла складає яскравий вітраж історії церковного кримведенства.

Починаючи свою розповідь від створення Херсоно-Таврійської єпархії, В. Каліновський послідовно простежує становлення пам'яткознавчих досліджень православного духовенства у Криму – регіоні, що вже давно має славу музею просто неба. Таким чином, монографія охоплює 83 роки, що були наси-

чені працею з опису, каталогізації та популяризації християнських старожитностей. Зрозуміло, що це був нестабільний процес, мав піднесення та спади, – і слід зауважити, що науковцю вдалося зберегти об'єктивність і не впасти до крайнощів, що притаманні сучасним дослідженням з історії Церкви. Можна пов'язати це із залученням багатой джерельної бази – властивості, що взагалі притаманна книжковій серії «Бібліобліографія кримиознавства». Автор вдало синтезував документи з провідних архівів України та Російської Федерації, а також маловідомі публікації з періодики, що дозволило максимально повно відтворити участь православного духовенства у пам'яткоохоронній роботі в Криму. Враховуючи те, що значна частина цих матеріалів вводиться до наукового обігу, можна сміливо сказати: завдяки дослідженню В. Каліновського кримиознавство поповнилося сторінками, які розширюють наші уявлення не тільки про безпосередню роботу духовних осіб на ниві охорони культурної спадщини Криму, але й про рівень комунікації між служителями та відомими вченими, зокрема О.Л. Бертєс-Делагардом, Н.П. Кондаковим і А.І. Маркевичем. Амбіційною (та, відмітимо, вдалою) є спроба створення автором монографії просопографічного портрету духовних осіб, що брали участь в охороні християнських старожитностей. Доречним є аналіз впливу особистої зацікавленості таврійських ієрархів на розвиток досліджень церковної старовини. Важливим є активне використання В. Каліновським публікацій офіційних друкованих органів Таврійської єпархії – часописів «Таврические епархиальные ведомости» і «Таврический церковно-общественный вестник», унікальних і вкрай важливих для вивчення історії православ'я в Криму.

Традиційно однією з перших асоціацій, що спадають на думку при одночасному згадуванні слів «Крим» та «християнство», є сюжет про хрещення в Херсонесі князя Володимира Великого та ототожнення цього місця з колискою християнства для Русі. Тому цілком логічним є те, що значна частина дослідження В. Каліновського присвячена діяльності місцевого монастиря Св. Володимира. Невипадково автор називає Херсонес «центром церковної археології». Дослідження тут проводилися як ченцями, так і провідними науковими організаціями дорадянських часів – Одеським товариством історії та старожитностей та Археологічною комісією. Автору завдяки залученню широкого кола джерел вдалося продемонструвати цей суперечливий процес в історичній ретроспективі. Особливо яскраво це можна продемонструвати на прикладі багатих на непорозуміння та суперечки років завідування розкопками Херсонесу Карла Казимировича Косцюшко-Валюжинича. В. Каліновський не займає позиції жодної зі сторін, намагається (і йому це переконливо вдається) презентувати всі можливі точки зору на одну ситуацію. Читач познайо-

миться з думкою археолога, дізнається про переконання монастирської братії, а доповнять цю картину матеріали тогочасної періодики. Такий «тримірний» підхід дозволяє об'єктивно подивитися на випадки співпраці духовенства і археологів, а також зробити висновки для кращої взаємодії у сьогоденні.

Не можна оминати увагою той факт, що дебютна монографія В. Каліновського продовжує кращі традиції серії «Біобібліографія кримознавства» у сенсі зовнішнього оздоблення. У цьому напрямі дослідником здійснена кропітка праця – і її результати можна побачити на сторінках книги. Це портрети церковних діячів (не тільки ієрархів, як це зазвичай буває, але й парафіяльних священиків) і науковців; обкладинки видань, авторами яких були церковні служителі; а також зображення славетних кримських пам'яток, церков і монастирів. Спадає на очі, що автор намагався використовувати оригінальні, маловідомі фотографії, а не ті, що «кочують» з одних видань до інших. Вдале підбирання ілюстративного матеріалу допомагає читачеві відчувати себе сучасником подій, про які йде мова, та познайомитися з дійовими особами краєзнавчого руху Криму XIX – початку XX ст.

Наостанок зазначимо, що монографія В. Каліновського «Древностей – и замечательных, и интересных, и красивых – непочатый уголок»: церковное кримведение (1837–1920)» повернула із забуття імена духовних осіб, що присвятили своє життя вивченню пам'яток Кримського півострова, висвітлила різноманітні аспекти цієї діяльності й узагалі стала першою ґрунтовною працею з церковного кримознавства. Можна впевнено казати, про якісне поповнення у переліку видань одразу кількох важливих, цікавих і невичерпних тем – історії Криму, історії Церкви та пам'яткознавства.

Подано до друку: 23.09.2012 р.

Д.В. КЕПІН

Розвиток музеології у Республіці Білорусь за роки незалежності

У Державній установі освіти «Інститут культури Білорусі» Міністерства культури Республіки Білорусь (м. Мінськ) (далі – ІКБ) 12–13 червня 2012 р. відбулася міжнародна наукова-практична конференція «Культура Білорусі: реалії сучасності». У роботі конференції взяли участь 109 представників від Азербайджану, Білорусі, Венесуели, Китаю, Литви, Німеччини, Росії, України та Японії. Заслухано 95 доповідей. Під час конференції відбулась презентація